

ԻՎԱՆ ԻԼՅԻՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԱՍԻՆ

Սկիզբը՝ նախորդիվ

3. Ինչ է հայրենասիրությունը

Հայրենասիրությունը սիրո զգացմունք է առ հայրենիք, ուստի եւ այն, ինչպես եւ ամենայն զգացմունք՝ ի մասնավորի սիրո զգացմունքը, իր արմատներով հասնում է մարդու անգիտակցականի խորքերը՝ բնագդի եւ կրքերի կացարան, ուր ամեն հետաքրքրասեր աչք չէ, որ կարող է թափանցել: Բայց կան հոգեւոր փորձառության աստիճաններ եւ հոգեւոր տեսության ուժեր, որոնց առջեւ բացվում են նրա դռները: Այդժամ հետեւյալ ձեւերն ու օրենքներն են ի հայտ գալիս:

Նախեւառաջ հայրենիքի ձեռքբերումը յուրաքանչյուր մարդ պիտի ինֆոռույմաբար եւ առանձնաբար վերապրի: Ոչ ոք՝ ո՛չ դաստիարակները, ո՛չ ընկերները, ո՛չ հասարակական կարծիքը, ո՛չ պետական իշխանությունը չեն կարող մեկ այլ մարդու հայրենիք պարտադրել, քանզի առհասարակ անհնար է պատվերով սիրել, ուրախանալ եւ ստեղծագործել: Հայրենասիրությունը՝ իբրեւ բերկրալի սիրո եւ ներշնչյալ ստեղծագործական վիճակ, հոգեւոր վիճակ է, ուստի եւ կարող է առաջանալ սոսկ ինֆնավարությամբ (ազատության) կարգով՝ անձնական, բայց իրական եւ առարկայական հոգեւոր փորձառության մեջ: Դրսից եկող ամենայն պատվեր կարող է խանգարել այս փորձառությանն ու հանգեցնել չարաբաստիկ կեղծակերպության (սիմուլյացիա): Սերն «ինքնին» է առաջանում՝ հոգին նվաճող ու խանդաղատող թեթեւ եւ անբռնազբոս առարկայական ուրախության մեջ: Սույն ազատ առարկայական խնդությունը կա՛մ համակում է մարդուն, այդժամ նա դառնում է սիրո առարկայի կենդանի գործարանը եւ չի նեղվում դրանից, այլ բերկրում է իր երջանկության համար, կա՛մ էլ անցնում է հոգու կողքով. այդժամ նրան միայն կարող է օգնության հասնել կյանքի մի այնպիսի ցնցում, որը նրա մեջ կբացի հոգեւոր փորձառության եւ սիրո աղբյուրները:

Այսպես կոչված «պետական», արտաքինապես-հարկադրական, պաշտոնական հայրենասիրությունը միշտ չէ, որ հոգում հայրենիքի զգացմունք է արթնացնում ու դաստիարակում, իսկ հաճախ նույնիսկ վնաս է պատճառում: Այնինչ փորձառու եւ նրբանկատ դաստիարակն ի զորու է երեխայի մեջ իրապես իսկական հայրենասիրություն արթնացնել: Հենց արթնացնել, այլ ոչ թե հարկադրել: Դրա համար նա ինքը պիտի անկեղծ եւ համոզված հայրենասեր լինի եւ կարողանա համոզիչ կերպով երեխաներին ցույց տալ հայրենիքի այն խորություններն ու գեղեցկությունները, որոնք իրականում սիրո եւ պաշտամունքի են արժանի: Նա ոչ թե հայրենիքի նկատմամբ սեր պիտի «քարոզի», այլ գրավչորեն դավանի եւ գործերով ապացուցի այն՝ զորությամբ եւ հավատարմությամբ առկեցուն:

Նա պիտի երեխայի հոգին ասես զետեղի իր հայրենիքի հոգեւոր փորձառության ծիրում, այն ամփոփի նրա մեջ եւ սովորեցնի հաստատվել այնտեղ ու ստեղծագործաբար ծաղկել: Այդժամ հայրենասիրական ինքնորոշումն ազատ եւ անմիջականորեն կյանքի կկոչվի: Եւ մանուկն աննկատ կդառնա իր հայրենիքի կենսական մասնիկը:

Այսպիսի միաձուլման կամ սերտաճման հիմքում միշտ ընկած է ուղիների եւ հոգեւոր կենսակերպերի ինչ-որ միանմանություն. մարդը կարող է ճանաչել իր ժողովրդին՝ անսալով իր իսկ հոգու կյանքին եւ իր ժողովրդի հոգեւոր կյանքին եւ ճանաչելով իր ստեղծագործությունը նրա ուղիներում, իսկ նրա ուղին՝ իր ստեղծագործության մեջ: Սա կենսախիռף վստահություն է շնորհում նրան, որը կարելի է հետեւյալ խոսքերով արտահայտել.

Ես նրա պես եմ, նա՝ ինձ պես...

Կամ այլ կերպ.

Իմ հոգին նրա Հոգու պես է, նրա Հոգին՝ իմ հոգու պես:

Հետեւաբար, ես հոգի եմ նրա Հոգուց. ես պատկանում եմ նրան, եւ այդ իսկ պատճառով նրանն են իմ սերը, իմ կամքը, իմ կյանքը:

Սույն գործընթացի մեջ առավել հիմնավոր ու ընդգրկուն կերպով խորամուխ լինելիս կհայտնաբերենք հետեւյալը:

Մարդկանց հայրենասիրական միության հիմքում ընկած է նրանց ինչ-որ մի համապատկանելություն՝ նույնքան անհրաժեշտ, բնական եւ սրբազան, որքան որ մարդու համար անհրաժեշտ, բնական եւ սրբազան են բուն հոգեւոր Առարկան եւ հոգեւոր կենսակերպը: Մարդիկ մի ազգի մեջ են միավորվում եւ մի հայրենիք կերտում հենց իրենց

հոգեկերտվածքի նմանություն պատճառով, իսկ այդ հոգեկերտվածքն աստիճանաբար է ձեւավորվում պատմականորեն փորձապաշտական (էմպիրիկ) տվյալներից. ներքին՝ մարդու մեջ թաքնված (ռասա, արյուն, խառնվածք, հոգեկան կարողություններ եւ անկարողություններ), եւ արտաքին (բնություն, եղանակային պայմաններ, հարեւաններ): Ժողովրդի՝ Աստծուց եւ մարդկանցից ստացած այս բոլոր արտաքին եւ ներքին փորձնական իրողությունները մաքուր հոգին պիտի մշակի, ընդ որում՝ դրանք իրենց հերթին ձեւավորում են ժողովրդի հոգին՝ մերթ դուրացնելով նրա համար իր ճանապարհները, մերթ խճողելով եւ անանցանելի դարձնելով դրանք: Արդյունքում միասնական ազգային-հոգեւոր կերտվածքն է, որը եւ մարդկանց հայրենասիրական մեկ միության մեջ է համախմբում:

Առհասարակ փորձապաշտական գոյության բեռը հաղթահարվում է միայն ստեղծագործելով, այսինքն՝ տառապանքում, աշխատանքում, ներշնչանքում նոր արժեքներ արարելով: Առհասարակ մարդուն միայն ազատագրում են պոռթկումն առ հոգի, միայն հոգեւոր վիճակների իրականացումը: Անձնական վախը եւ վտանգը, անձնական տառապանքը եւ կործանումը ընկրկում ու հաղթահարվում են լոկ այն սիրով եւ այն խնդրությամբ, որոնք նվիրված են անանց աստվածային բովանդակությանը: Եւ այս ստեղծագործական գործընթացում եւ մանավանդ այս հոգեւոր ստեղծագործության մեջ ամեն ժողովուրդ իրեն բնորոշ առանձնահատկությունն ունի, որը ձեւավորում է նրա ազգային հոգեւոր կերտվածքը կամ փիլիսոփայորեն ասած՝ նրա ազգային հոգեւոր գործողությունը¹:

Արդ, ամենայն ժողովուրդ յուրովի է ամուսնանում, ծնում, հիվանդանում ու մահկանացուն կնքում, յուրովի է ծուլանում, աշխատում, տնտեսություն վարում ու հանգստանում, յուրովի է վշտանում, լաց լինում, բարկանում ու հուսահատվում, յուրովի է ժպտում, ծիծաղում եւ ուրախանում, յուրովի քայլում ու պարում, յուրովի երգում ու երաժշտություն ստեղծում, յուրովի խոսում, ասմունքում, սրամտում եւ ճարտասանում. յուրովի է դիտարկում, հայում եւ գեղանկարչություն ստեղծում, յուրովի քննում, ճանաչում, դատողություններ անում ու ապացուցում, յուրովի մոլում, բարերարում եւ հյուրասիրում, յուրովի տներ ու տաճարներ

¹ Ինքնըստինքյան հասկանալի է, որ սույն գործողությունն իր մեջ ներառում է նաեւ անգիտակցականի ողջ խորությունը, բնագրի, կրքերի կյանքն ու կյանքի ժառանգական կացութաձեւը:

կառուցում, յուրովի աղոթում ու հերոսանում... Յուրաքանչյուր ժողովուրդ յուրովի է գոռոզանում ու հուսալքվում, յուրովի կազմակերպում իր կյանքը: Յուրաքանչյուրն իրավունքի եւ արդարության այլ զգացում ունի, այլ բնավորություն, այլ կարգապահություն, բարոյական տեսլականի մասին այլ պատկերացում, այլ քաղաքական երազանք, այլ պետական բնագդ: Միով բանիվ՝ ամենայն ժողովուրդ ուրիշ եւ առանձնահատուկ ազգային հոգեւոր գործողության կրող է:

Յուրաքանչյուր ժողովուրդ յուրովի է քանդում ու լուծում պատմականորեն տվյալ բնավորության՝ բնագդի, կրքերի, խառնվածքի, զգացումների, երեւակայության, կամքի եւ մտքի հանգույցները եւ յուրովի էլ այդ թելերը վերածում հոգեւոր գործվածքի: Յուրաքանչյուր անհատ հոգի իր սահմանափակության, իր դժբախտության, իր կրքերի եւ իր անկարողությունների հետ պայքարում իր համար յուրահատուկ հոգեւոր ուղի է բացում. եւ հենց տառապած հոգեղենության այս ուղին է, որ նմանությամբ եւ հարազատությամբ միավորում է անհատական հոգին նույն ազգության այլ հոգիների հետ:

Հիանալի է, որ հոգեկան եւ հոգեւոր նմանության թելերը մարդկանց ավելի սերտ, հետեւաբար՝ ավելի ամուր են կապում, քան մյուս թելերը: Բուն ուղին եւ անձնական հոգեղենացման շավիղը, հոգեւոր կյանքի բուն կշռույթը՝ իր հայեցողության եւ գործողության մեջ, մտավոր հետաքրքրությունների բնույթը, հոգեւոր ծարավի եւ ծարավը հագեցնելու բուն աստիճանը, բուն հուսադրումն ու բարեբանությունը՝ այս ամենը նմանությամբ եւ հարազատությամբ ամուր իրար են շաղկապում մի ժողովրդի պատկանող անձանց: Սույն նմանությունը պատճառ է դառնում մարդկանց՝ փոխադարձ կապվածությամբ իրար հետ միավորվելու, ինչն ստիպում է նրանց դողալ համատեղ կյանքի վրա, հաստատել ու կատարելագործել կյանքի բարելավումը: Նմանությունը հոգեւոր կյանքում աննկատ տանում է բուռն շփումների եւ փոխներգործության, ինչը, իր հերթին, արգասավորվում է եւ ստեղծագործական նոր ջանքերով, եւ նոր նվաճումներով, եւ նոր նմանեցումներով: Հոգեւոր նմանությունը հոգեւոր միասնություն է առաջ բերում եւ հակառակը: Ի վերջո՝ հոգեւոր «համակեցության» («սիմբիոզի») բովանդակ գործընթացը խարսխված է մի եւ ընդհանուր հոգեւոր առարկայի միանման ապրումի վրա: Չկա ավելի սերտ միասնություն, քան միակ Աստծու միօրինակ հայեցողությունը,

ընդ որում՝ ճշմարիտ հայրենասիրությունը հենց այսպիսի միասնությանն էլ մոտենում է:

Սա չի նշանակում, որ նույն հայրենիքի զավակները պիտի կրոնական նույն դավանանքին հետեւեն եւ նույն Եկեղեցուն պատկանեն: Սակայն հայրենասիրական միասնությունը, անկասկած, ավելի սերտ, մտերմիկ եւ ամուր կլինի անդ, ուր ժողովուրդը ոչ միայն միասնական տարածքով եւ եղանակային պայմաններով, ոչ միայն պետական իշխանությամբ եւ օրենքներով, ոչ միայն տնտեսությամբ ու կենցաղով, այլեւ հոգեւոր ուսմունքով է միավորված, որը հասնում է մինչեւ կրոնական դավանանքի եւ մի ու միակ Եկեղեցու պատկանելության միությունը: Հայրենասիրական միասնությունը հոգեւոր միասնության տարատեսակ է, իսկ աստվածապաշտությունը՝ մարդկային հոգու ամենախոր ու զորեղ դրսեւորումներից մեկը:

Դեռ հին հեթանոս ժողովուրդներն էին հայրենասիրությունը կրոնի հիմքի վրա կառուցում: Նրանց համար քաղաքացիական հայրենասիրությունը նախեւառաջ հայրենի քաղաքի շատվածների պաշտամունքն էր: Քաղաքացիների շարքը համալրող պատանու երգումը հնչում էր այսպես. «Պիտի պաշտպանեմ տաճարներն ու սրբազան արարողությունները եւ պաշտեմ իմ հայրենիքի սրբությունները» (Պոլլուքս). ըստ այդմ «քաղաքացի լինելը» հավասարազոր էր «զոհաբերություններին իր մասնակցությունը բերելուն» (Դեմոսթենես)²: Նման մի բան գտնում ենք նաեւ հռոմեացիների, օրինակ՝ Յիցերոնի՝ կրակոտ խոսքի այդ սառնասիրտ վարպետի տողերում. «Աստ է իմ հավատը, աստ՝ իմ տոհմը, աստ՝ իմ հայրերի հետքերը. ես ի վիճակի չեմ արտահայտելու, թե ինչ հիացմունքով են համակվում իմ սիրտն ու հոգին...»³:

Այսպես՝ հին ժամանակներում կրոնական միասնության եւ հայրենասիրական միասնության սկզբունքները պարզապես համընկնում էին. միասնական ժողովուրդը մի հոգեւոր մշակույթ էր ստեղծում եւ մի հավատ ուներ: Պատմական հետագա տարանջատման ընթացքում ի հայտ եկան հայրենասիրական համայնքներ, որոնք մի կրոնով միավորված չէին, ինչպես եւ կրոնական միություններ (եկեղեցիներ), որոնց զավակները տարբեր ազգերի, հայրենիքների ու պետությունների էին պատկանում:

² Այս հարցով տե՛ս Ֆյուստել դը Գուլանժի «Հին քաղաքացիական համայնքը» (La cite antique) հրաշալի աշխատության տեղեկությունների ուսանելի նյութերը, գլուխ 3—7:

³ Cicero, De legibus, II. (ՅԻՑԵՐՈՆ, Օրենքների մասին.— ռուս խմբագրի ծմբ.):

Կրոնական եւ հայրենասիրական համայնքների տարբերությունն այն է, որ կրոնում մարդիկ սիրում ու հավատում են Աստծուն, իսկ հայրենասիրական միություն մեջ մարդիկ սիրում են իրենց ժողովրդին՝ իր հոգեւոր յուրօրինակությամբ, եւ հավատում հաւաքատ ժողովրդի հոգեւոր ուժին եւ ստեղծագործական գործւթյանը: Ժողովուրդն Աստված չէ, եւ նրան երկինք բարձրացնելը՝ աստվածացնելը, կուրուցություն ու մեղք է: Սակայն իր հայրենիքը կերտած ժողովուրդը երկրի վրա Աստծու գործի կրողն ու սպասավորն է, ասես՝ Աստվածային սկզբի անոթն ու գործարանը: Դա միայն «իմ» ժողովրդին (ով էլ նա լինի) չէ, որ վերաբերում է, այլ իր հոգեւոր մշակույթն ստեղծած մյուս բոլոր ժողովուրդներին: Հետեւաբար, դա վերաբերում է նաեւ իմ ժողովրդին, որ ներկայումս ինձ համար ամենից կարեւորն է:

Իսկ եթե ավելի խորն ու ուշադիր նայենք, ապա կտեսնենք, որ ամենայն հոգեւոր գործողություն իր իսկ առանձնահատուկ հոգեկան-հոգեւոր կառուցվածքն ունի, որը յուրովի կազմվում է բնագդային հակումներից, զգացմունքից, կամքից, երեւակայությունից, մտքերից, զգացողություններից եւ արտաքին արարքներից: Այսպես է եւ կրոնական հավատում, եւ ճանաչողության մեջ, եւ բարոյականության մեջ, եւ արվեստի, իրավագիտության, աշխատանքի ու տնտեսական գործունեության մեջ. մի խոսքով՝ մարդու բովանդակ հոգեւոր կյանքում: Պարզվում է, որ այսպես է ոչ միայն առանձին վերցրած յուրաքանչյուր մարդու անձնական, այլեւ ամբողջ ժողովուրդների կյանքում: Ամեն մի ժողովուրդ իր մեջ կրում եւ իր իսկ պատմության ընթացքում կյանքի է կոչում յուրահատուկ ազգային կառուցվածքի հոգեկան-հոգեւոր գործողություններ, որոնք եւ իր մշակույթին ինքնատիպ բնույթ են հաղորդում: Այս մշակույթի ամենայն ստեղծագործություն՝ խրճիթի փորագրազարդից սկսյալ եւ գիտական աշխատությամբ վերջացյալ, ազգային պարից սկսյալ եւ երաժշտական սոնատով վերջացյալ, ռամկական տարազից սկսյալ եւ ազգային հերոսով եւ մայր եկեղեցով վերջացյալ, փթթում ու ծաղկում է իր հոգեւոր պարտեզում եւ ասես հյուսվում մի դրասանգում, որը շաղկապում է դրանք մեկ միասնության մեջ՝ ամեն տեսակի օրենքներից եւ շղթաներից ավելի ամուր: Ժողովրդի ամենայն հոգեւոր նվաճում բոլորի համար միասնական, ընդհանուր ակոս է, որից առանց մարելու տարածվում է հոգեւոր այրման հուրը, այնպես որ ազգային հոգեւոր մշակույթի համակարգը բազմաթիվ ընդհանուր վառած կրակների տեսքով է

պատկերանում, որոնցից յուրաքանչյուրը կարող է եւ պիտի բոցավառի իր անձնական հոգու հոտը: Եւ այս հուրը, նոր ակունքների վրա տարածվելով, պահպանում է իր սկզբնական միատարրությունը՝ եւ կշռույթում, եւ գործության մեջ, եւ գույնի, եւ այրման բովանդակ բնույթի մեջ: Այսպես են ժողովուրդները յուրատեսակ հոգեւոր միություններ կազմում. այստեղից ամենայն արտաքին փորձապաշտական կապ (ռասայական, տարածական, պատմական) իր ճշմարիտ ու խորին նշանակությունն է ստանում:

Ահա թե ինչու են ազգային հանճարը եւ նրա ստեղծագործությունը հաճախ յուրահատուկ հայրենասիրական սիրո առարկա դառնում:

Ժողովրդական ոգու կյանքն իր խտացված եւ լիարժեք արտահայտությունը գտնում է հանճարի ստեղծագործության մեջ: Հանճարը խոսում է իրենից, բայց ոչ միայն իր, այլեւ բովանդակ ժողովրդի փոխարեն. եւ այն, ինչ նա ասում է, մի է բոլորի համար, բայց՝ անհասկանալի մեծամասնությանը, իսկ շատերին, թերեւս, անմատչելի Առարկա է. եւ այն, ինչ նա ասում է դրա մասին, Առարկայի բնությունը եւ ժողովրդական ոգու էությունը բացահայտող ճշմարիտ, իրական խոսք է. եւ այն, թե ինչպես է նա այդ խոսքն ասում, փարատում է ժողովրդական ոգու կաշկանդվածությունն ու անձկությունը, քանզի նրա խոսքը ազգային կառուցվածքի հոգեւոր գործողությունից է ծնվում եւ պահպանվում ժողովրդական կյանքի իրական կշռույթով:

Հանճարը բարձրացնում ու տանում է իր ժողովրդի բեռը՝ նրա դժբախտությունների, նրա որոնումների, նրա կյանքի, նրա պատմական եւ բնական գոյության բեռը, եւ բարձրացնելով այն՝ ստեղծագործաբար բերում նրա հանգուցների եւ դժվարությունների հոգեւոր լուծմանը: Նա հաղթահարում է այդ բեռը, նա հրճվում է, նա հաղթանակ է տոնում, ընդ որում այնպես, որ նրա հաղթանակը, անմիջական եւ միջնորդավորված շփման պարագայում դառնում է հաղթանակի աղբյուր բոլոր նրանց համար, ովքեր նրա հետ կապված են ազգային-հոգեւոր նմանությամբ: Հանճարին տրված է այն գործությունը, որի համար անցյալում տոշորվել եւ հանուն որի տառապել են ամբողջ սերունդներ, եւ որից ելնում է ու պիտի ելնի օգնություն ու ուրախություն ամբողջ սերունդների համար ապագայում: Նա իր եղբայրներին հոգեւոր հաղթանակ տոնել է սովորեցնում, ցույց տալիս, թե իրենք ինչպես կարող են հոգեւոր հաղթողներ դառնալ: Հանճարի ստեղծագործ նվաճումը բոլոր կիսաստեղծագործ կյանք վարող մարդկանց ճանապարհ է ցույց տալիս. բավական է միայն ընկալեն

նրա արարումն ու ստեղծագործությունը, գեղարվեստորեն նույնականանան նրա հետ, իսկույնեւեթ այս վերարտադրության եւ ընդօրինակման մեջ իրենց համար կգտնեն այն հոգեւոր ազատությունը, առանց որի՝ տառապանքի եւ գայթակղությունների մատնված կմնային:

Ահա թե ինչու է հանճարը միշտ իր ժողովրդի համար հոգեւոր ազատագրության, ուրախության եւ սիրո կենդանի աղբյուրը մնում: Նա այն ակուլն է, որում պոռթկալով բոցավառվել է ազգային ոգու հուրը: Նա այն առաջնորդն է, որ իր ժողովրդի համար ազատությանը եւ աստվածային բովանդակություններին տանող ուղիղ ճանապարհ է ուղենշում. նա Պրոմեթեւն է՝ իր ժողովրդին երկնային կրակ պարգեւող, Ատլանտը՝ իր ժողովրդի հոգեւոր երկինքն իր ուսերի վրա պահող, Հերակլեսը՝ նրա անունից իր սխրանքները կատարող: Նրա գործողությունը համաժողովրդական, ազգային ինֆնորշման գործողությունն է հոգու մեջ, եւ դեպի նրա ստեղծագործությունն են բոլոր կողմերից գալիս ու խռնվում նրա շուրջ գալիք սերունդները, ինչպես ազգային Աստվածապաշտության միասնական եւ ընդհանուր զոհասեղանի առաջ:

Հանճարն իր ժողովրդին կանգնեցնում է Աստծու առաջ եւ նրա փոխարեն ու նրա անունից խոստովանում նրա առարկայական հավատի, նրա առարկայական հայեցողության, գիտելիքի եւ կամքի հանգանակը: Այդու նա բացահայտում եւ հաստատում է ազգային հոգեւոր միասնությունը, այն վեհասքանչ հոգեւոր «Մենքը», որը հայրենիքի բուն էությունն է կազմում: Հանճարն այն հոգեւոր կենտրոնն է, որը ձեւավորում է հոգեւոր կյանքն ու ավարտին հասցնում իր ժողովրդի հոգեւոր ստեղծագործությունը. այսու նա արդարացնում է իր ժողովրդի կյանքն Աստծու առաջ, հետեւաբար նաեւ՝ պատմության մյուս բոլոր ժողովուրդների առաջ, ու դառնում հայրենիքի ճշմարիտ հիմնադիրը^{4*}...

Այսպիսով՝ հիմնավորել հայրենիքի գաղափարը եւ հայրենասիրության զգացումը նշանակում է ոչ միայն ցույց տալ դրանց անխուսափելի եւ բնական լինելը ժողովուրդների պատմական զարգացման ծիրում, դրանց պետական նշանակությունն ու մշակութային

⁴ * Հայոց աշխարհում, անկասկած, այդ հանճարը Հովհ. Թումանյանն է, որն իր բազմաթանր երկերում բացահայտում է հոգեւոր հայրենիքի խորհուրդ խորինը, ազգային խառնվածքի առանձնահատկություններն ու խութերը, արտահայտում պատմական ճակատագրի ցավն ու վիշտը եւ հույսով հայտնում ապագային՝ «գարկված», «ողբի» հայրենիքի փոխարեն «հույսի», «լույսի», «նոր», «հզոր» հայրենիքի տեսլականով:

արդյունավետությունը, այլեւ դրանց հավատարմությունն առ Աստված, դրանց կրոնական (վերդավանաբանական եւ վերեկեղեցական) սրբությունը եւ ըստ այդմ՝ դրանց նշմարագիությունը բովանդակ մարդկությանն առաջ, ինչը եւ մենք արեցինք:

Հայրենիքից խոսողը նկատի ունի (գիտակցաբար թե ենթագիտակցաբար) իր ժողովրդի հոգեւոր միասնությունը: Դա մի միասնություն է, որն առաջացել է մարդկանց բնագոյային նմանությունից, շփումից եւ փոխներգործությունից՝ իրենց առ Աստված դարձի գալու ծիրում, Աստծուց շնորհված արտաքին բնության եւ մեկը մյուսի նկատմամբ: Սույն միասնությունը կայանում է պատմականորեն՝ իրենց՝ բնության հետ պայքարի, միասնական հոգեւոր մշակույթի ստեղծման եւ ներխուժած խախտողներից ինքնապաշտպանության պարագայում: Սույն միասնությունն ամրապնդվում է ազգային-հոգեւոր գործողության ինքնատիպության եւ պարտադրված պատմական-մշակութային ու պետական-տնտեսական խնդիրների պայմաններում: Յուրաքանչյուր ժողովուրդ կոչված է առ այն, որ ընդունի իրեն բնականորեն ու պատմականորեն «տրվածը» եւ հոգեւորապես մշակի այն, հաղթահարի, յուրովի հոգեղենացնի, հարատւի իր՝ յուրօրինակ ազգային ստեղծագործությամբ: Դա նրա անկապտելի, բնատուր, սրբազան իրավունքն է եւ ընդամին՝ նաեւ նրա պատմական, համամարդկային, եւ որ ամենից կարեւորն է, կրոնական պարտականությունը: Նա այդ պարտականությունից եւ այդ կոչումից հրաժարվելու հոգեւոր իրավունք չունի: Իսկ հրաժարվելուն պես՝ հոգեւոր անկում կապրի ու կկործանվի. պատմականորեն կվերանա աշխարհից:

Այլ կերպ ասած՝ ամեն ժողովրդի բնությունից եւ Աստծու Հոգուց մի բան է տրվում: Յուրաքանչյուր ժողովուրդ կոչված է ընդունելու եւ բնությունը, եւ Հոգին, եւ Հոգով հոգեղենացնելու եւ իրեն, եւ բնությունը: Ամեն ժողովրդի հոգեղենացումը կատարվում է յուրօրինակ կերպով եւ պիտի ինքնուրույն ընթացք ունենա: Ազգային-հոգեւոր մշակույթն ասես օրհներգ լինի՝ պատմության հովիվությամբ ողջ ժողովրդի կողմից առ Աստված երգեցիկ հնչող, կամ հոգեւոր համանվագ՝ պատմականորեն առ ամենայնի Արարիչ հնչեցված: Եւ հանուն այս հոգեւոր երաժշտության ստեղծման ժողովուրդներն ապրում են դարեդար՝ իրենց չարչարանքներում եւ տառապանքներում, անկումներում ու վերելքներում մերթ ձախրելով երկնքում, մերթ քարշ գալով ներքեւում՝ աշխատանքի յուրօրինակ աղոթք եւ հայեցողություն կերտելով ի խրատ այլ ժողովուրդների: Եւ

հոգու այս երաժշտությունը յուրօրինակ է ժողովրդից ժողովուրդ, եւ այս երաժշտությունը հենց Հայրենիքն է: Եւ ամեն ոք ճանաչում է իր Հայրենիքը շնորհիվ այն բանի, որ իր հոգու անձնական երաժշտությունն արձագանքում է համաժողովրդական երաժշտությանը եւ ճանաչելով սերտաճում է նրան, ինչպես մեկ հոգու ձայնն է համահնչում երգչախմբի երգեցողության հետ:

Ահա թե ինչու ենք մենք պնդում, որ Հայրենիքն Աստվածատուր է՝ ազգայնորեն ընկալված, սնուցված եւ երկրային գործերում հաստատված Սուրբ Հոգու պարգև: Չի կարելի սեփական անձի մեջ շիջել այդ սրբությունը: Նրանով հարկ է ապրել: Այն պետք է ստեղծագործաբար եւ պատշաճաբար պահպանել սեփական անձում: Չի կարելի թույլ տալ, որ այլ ժողովուրդներ այն ստրկացնեն եւ ոտքի կոխան դարձնեն: Հանուն նրա արժե պայքարել ու մեռնել: Յուրաքանչյուր քրիստոնյա, տեսնելով ու հասկանալով այս ամենը, պիտի կուլ չգնա փուչ ու կեղծավոր միջազգայնության (ինտերնացիոնալիզմի) գայթակղություններին, այլ արիաբար ու ազնվորեն իր առաջ դնի իր քրիստոնեական խղճմտանքը խռովող բոլոր խնդիրները եւ լուծումը որոնի ճշմարիտ, հոգեւոր հայրենասիրության ոգով:

Թարգմանությունը՝
ԳՐԻԳՈՐ ԴԱՐԲԻՆՅԱՆԻ

